

2018/3
Volume: IX
Number: 21
ISSN 2146-4901

2018
3

2018/3
Cilt: IX
Sayı: 21
ISSN 2146-4901

ŞIRNAK UNIVERSITY
JOURNAL OF DIVINITY
FACULTY

ŞIRNAK ÜNİVERSİTESİ
İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ŞIRNAK ÜNİVERSİTESİ
İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
DERGİSİ

ŞIRNAK ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ
ŞIRNAK UNIVERSITY JOURNAL OF DIVINITY FACULTY
2018/3 Cilt/Volume: IX Sayı/Number: 21
ISSN 2146-4901

Bu dergi **EBSCO Host: Academic Search Ultimate** veritabanında tam metin olarak,
Ayrıca **TÜBİTAK-ULAKBİM** Sosyal ve Beşeri Bilimler veritabanı, **ASOS, İSAM** ve **SOBIAD** Sosyal Bilimler Atf Dizini
tarafından taranmaktadır.

Sahibi/Owner

Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi adına Prof. Dr. Abdülaziz HATİP

Yazı İşleri Müdürü/Editor in Chief

Doç. Dr. Hüseyin GÜNEŞ

Editör/Editor

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet GÜL

Editör Yard./Co-Editors

Dr. Öğr. Üyesi A. Yasin TOMAKİN, Arş. Gör. Mustafa YILDIZ, Arş. Gör. İsmet TUNÇ

Yayın Kurulu/Editorial Board

Doç. Dr. Hüseyin GÜNEŞ

Doç. Dr. İbrahim BAZ

Dr. Öğr. Üyesi Abdurrahim AYĞAN

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet GÜL

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet ÖZDEMİR

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Yasin TOMAKİN

Dr. Öğr. Üyesi Emin CENGİZ

Dr. Öğr. Üyesi Fatih KARATAŞ

Dr. Öğr. Üyesi Fevzi RENÇBER

Dr. Öğr. Üyesi M. Muhdi GÜNDÜZ

Dr. Öğr. Üyesi M. Şükrü ÖZKAN

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet BAĞIŞ

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Sait UZUNDAĞ

Dr. Öğr. Üyesi Nurullah AGİTOĞLU

Dr. Öğr. Üyesi Yaşar ACAT

Arş. Gör. İsmet TUNÇ

Arş. Gör. Mustafa YILDIZ

Arş. Gör. Talip DEMİR

Öğr. Gör. Şehmus ÜLKER

Redaksiyon / Redaction

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Yasin TOMAKİN

Baskı/Publication

Grafik Tasarım: DÜZEY AJANS 0212 417 92 92

Baskı

İLBEY MATBAA

Basım Tarihi / Publishing Date

Aralık 2018 / December 2018

Yönetim Yeri/Administration Place

Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Mehmet Emin Acar Yerleşkesi, 73000 Merkez/Şırnak

Tel:+90 486 518 70 75 Faks: +90 486 518 70 76

e-mail: suifdergi@gmail.com

Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi hakemli bir dergi olup yılda üç sayı olarak yayımlanır. Yayın dili Türkçedir. Dergide yayımlanan yazıların sorumluluğu yazarlarına aittir. Yayımlanan yazıların bütün yayın hakları yayıncı kuruluşa ait olup, izinsiz olarak kısmen veya tamamen basılamaz, çoğaltılamaz ve elektronik ortama aktarılamaz.

Klasik Dönem Arap Kaynaklarında Nuh Tufanı'nın Ra'sü'l-Ayn'de Gerçekleştiğine Dair Rivayetlerin Değerlendirilmesi

Abdülbaki BOZKURT*

Öz

Tufan hadisesi, en eski çağlardan beri sözlü olarak aktarılmış, yazılmış ve bu şekilde günümüze kadar ulaşmış olan bir olaydır. Bu hadisenin gerçekliğine dair bilimsel ve dini veriler mevcuttur. Bu verilere göre tufanın m.ö. III. binde yaşanmış olduğu tahmin edilmektedir. Hadisenin meydana geldiği yer ile ilgili elde kesin veriler bulunmamasıyla birlikte bu konuda bazı tahminler öne çıkmaktadır. Bu tahminlerden bir tanesi el-Cezire bölgesinde yer alan Ra'sü'l-Ayn şehridir. Bazı ortaçağ Arap yazarlarına göre Hz. Nuh, Ra'sü'l-Aynlıdır. Bu kanaate sahip olan yazarlar, Tufan hadisesinin de orada gerçekleşmiş olduğunu belirtmişlerdir. Bahse konu yazarların dile getirdikleri iddiaların değerlendirilmesi ve bunların nereden kaynaklanmış olabileceğinin araştırılması, makalenin özünü teşkil etmektedir. Araştırmada iki farklı kaynak türü kullanılmıştır. Bunlar, Nuh Tufanı'nın Ra'sü'l-Ayn'de gerçekleştiğine dair rivayetlerin nakledildiği birinci elden kaynaklar ile bu rivayetleri destekleyen veya nakzeden bilimsel araştırma/incelemelerden oluşmuştur. Ayrıca semavi dinlerin kutsal kitaplarından zaman zaman alıntılar yapılmıştır. Tarih biliminin araştırma metodları çerçevesinde konu incelenmiş, problemin çözümüne yönelik tahlil ve değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Anahtar kelimeler: Ra'sü'l-Ayn, el-Cezire, Nuh, Tufan, Şırnak, Cudi.

Makale gönderim tarihi: 02.03.2018, kabul tarihi: 05.06.2018

* Dr. Öğr. Üyesi, Mardin Artuklu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Ortaçağ A. B. D.
ORCID: 0000-0002-9970-4897
bakiyy@hotmail.com

Atıf: Bozkurt, Abdülbaki. "Klasik Dönem Arap Kaynaklarında Nuh Tufanı'nın Ra'sü'l-Ayn'de Gerçekleştiğine Dair Rivayetlerin Değerlendirilmesi". *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/3 (Aralık 2018): 645-659.

The Evaluation of the Narrations in the Classical Period Arabian Sources About That Noah's Flood Took Place in the Rasulayn

Abstract

The Noah's Flood is an incident which has been spoken, written and narrated since the ancient times. There are some evidences in both religious and scientific texts which propose that the Flood actually occurred during the 3000 BC. Although there are no sources to prove where exactly the Flood occurred, however some estimations were made regarding the question. One of those assertion suggests that the Flood probably occurred in the al-Jazeera's Rasulayn city. According to some medieval Arab scholars, the Flood took place in Rasulayn where Noah was native to. Therefore, those writers also suggested that the Flood occurred in Rasulayn region. This article elaborates and questions these suggestions and also investigates the causes of these suggestions made by the Arab scholars. Wo types of sources are used throughout this study. First, the primary sources which narrated of Noah's Flood which occurred in Rasulayn; and secondly, other scientific studies which supported this hypothesis. Also, divine religions' holy scriptures are sometimes referred throughout this study. We use analysing and interpreting as historical scientific research methods during this study.

Keywords: Rasulayn (Resaina), al-Jazeera, Noah, The Flood, Simak, Cudi.

Giriş

Ra'sü'l-Ayn'nın, tarihin en eski yerleşim yerlerinden biri olduğu tarihi kayıtlardan anlaşılmıştır. Buradan doğan birçok pınarın bulunması ve Fırat-Dicle Nehirleri arasındaki coğrafi konumunun sağlamış olduğu ikliminin elverişliliği gibi özellikleri, buranın insanlığın ilk yerleşim yerlerinden biri olmasını sağlamıştır. Günümüzde Suriye'nin Haseke iline bağlı bir ilçe merkezi olan Ra'sü'l-Ayn, 23.000 kilometre karelik bir alana sahiptir.¹ Şehrin bulunduğu coğrafya, Türkiye'nin güneydoğu sınırında yer almaktadır. Burada ülkemize ait Devlet Demir Yolları raylarının oluşturduğu Türkiye-Suriye sınırının güney kısmı Ra'sü'l-Ayn; kuzey kısmı ise Şanlıurfa'nın Ceylanpınar ilçesi olarak bilinmektedir.

Ra'sü'l-Ayn, köklü bir tarihi geçmişe sahip olan, ancak son dönemlere kadar hakkında detaylı şekilde araştırma yapılmamış şehirlerden biridir. Şehirle ilgili yapılmış eski araştırmaların büyük bir çoğunluğu ise genelde siyasi tarihle alakalıdır. Bazı klasik Arap kaynaklarında dile getirilen “Tufan Hadisesi”nin² bu şehirde gerçekleştiğine dair rivayetlerse bugüne kadar göz ardı edilen konulardan biri olmuştur.

Oysa dini kaynaklara göre beşeriyetin ikinci defa doğuşunu ifade eden bu hadisenin her açıdan işlenmesi ve özellikle nerede gerçekleşmiş olabileceğinin ortaya çıkarılması, insanlık tarihinin bitiş ve yeniden başlayışının yerinin tespiti açısından büyük önem arz etmektedir. Bu sebeple sözü edilen Arap kaynaklarının ifade ettiği şekilde tufanın Ra'sü'l-Ayn'de gerçekleşmiş olabileceğine dair iddiaların araştırılmasına ihtiyaç vardır.

1 <http://www.yabeyrouth.com/pages/index905m.htm> Erişim 31.07.2012.

2 Hadise hakkında geniş bilgi için Bkz. Muhammed İbn Mükerrrem İbn Manzûr, *Muhtasarı Târîhi Dîmaşk*, thk. Ahmet Ratib Hammuş, Muhammed Naci el-Ömer (Şam: Daru'l-Fikr, 1989), 26: 196-199. Ayrıca benzer yaklaşımlar için bkz. Tekvin 7/6-9; Şemsettin Günaltay, *Yakınşark, Elam ve Mezopotamya* (Ankara TTK Yayınları, 1997), 210-214.

Söz konusu amaca yönelik olarak bu çalışmada tufan olayının içeriğine girilmeden öncelikle konu ile ilgili belli bir çerçeve çizilmeye çalışılmıştır. Bu çerçeve dâhilinde tufanın mahiyeti kapsamında; Tufanın tanımı, bölgesel veya evrenselliği ile oluş zamanına değinilecektir. Buradaki amaç, Ra'sü'l-Ayn'le ilgili dile getirilen rivayetlerin gerek bilimsel ve gerekse dinsel açıdan oturabilecekleri bir zeminin olup olmadığını saptamaktır. Bunu müteakip, önce rivayetler, ardından bu rivayetlerle alakalı yapılan saptamalar ve bunların ışığında rivayetlerin değerlendirilmesi yapılacaktır.

1. Tufanın Mahiyeti

Tufan ibaresi, köken olarak Arapça olup *Lisânü'l-Arab*'da farklı tanımlarına rastlanmakla birlikte bu tanımların bazılarının birbirlerine yakın olduğu görülmektedir. Örneğin: “Her tarafı kaplayan su; fazlaca yağan yağmurdan kaynaklanan boğucu miktarda su; birçok şehri yutabilecek miktarda su” şeklindeki tanımlar, birbirlerini destekleyen ve yakın anlamları olan tanımlardır. Bunlardan farklı olarak Hz. Ayš'e dayandırılan bir hadise göre de tufan, “ölüm” şeklinde tanımlanmıştır.³ Sözcüğün genelde ifade ettiği anlam, gerek kutsal kitaplarda gerekse tarihi metinlerde zikredilen kullanımla büyük bir paralellik arz etmektedir. Bununla birlikte tarihin bu sözcüğe yüklediği çok önemli bir anlam vardır ki; o da Hz. Nuh döneminde gerçekleştiği söylenen ve ismini yine Hz. Nuh'tan almış olan meşhur hadisedir. Kutsal kitaplar ve çivi yazılı tabletlerde bahsedilen bu hâdise, ilgili çivi yazılı belgelerin ortaya çıkması ile birlikte günümüze kadar tartışılan bir konu haline gelmiş; bunun yanı sıra birçok kitap, dergi ve günlük gazetede de işlenmiştir. Bu sayede Nuh Tufanı'nı işleyen kutsal kitap ve çivi yazılı belgeler arasındaki farklılık ve paralelliklerin ortaya konması imkânı da bulunmuştur.⁴

Bir araştırmasında kapsamlı ifadelerle bu hadiseyi tanımlamış olan Çeçen, “Tufan, bir takım kavimlerce tanrıların kendilerine karşı günah işleyen insanlarla birlikte bütün canlıları ortadan kaldırmak üzere yapılmasını kararlaştırdıkları ve dünyanın tamamının su istilasına uğratıldığına inanılan büyük bir felakettir”⁵ demektedir. Sosyolojik araştırmalarıyla bilinen Şenel ise farklı bir bakış açısıyla tufanı, “Öte dünya ve cehennem kavramlarının daha geliştirilmediği bir dönemde toptan cezalandırmanın en uygun biçimidir”⁶ şeklinde tanımlamaktadır. Şenel ayrıca tufanın bir doğa olayından ziyade bentlerin ve kanalların yıkılmalarının ardından yaşanan olgular ve bu olguların doğurduğu sosyal altüstlerle birlikte, çöken bir uygarlık üzerine çevre barbar toplulukların dalga dalga saldırılarının

3 İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, thk. Muhammed Abdulvahab, Muhammed es-Sâdık el-Abidi (Beyrut: Daru İhyai Turasi'l-Arabi, 1999), “tvf” md., 8: 224.

4 Salih Çeçen, “Kutsal Kitaplar ve Çivi Yazılı Belgeler Işığında Cudi”, *I. Uluslararası Mardin Sempozyumu Bildirileri*, ed. İ. Özçoşar, H. H. Güneş (İstanbul: Mardin İhtisas Kütüphanesi Yayını, 2006), 125-127.

5 Çeçen, “Kutsal Kitaplar ve Çivi Yazılı Belgeler Işığında Cudi”, 125.

6 Alâeddin Şenel, *İlkel Topluluktan Uygur Topluma* (Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2001), 293.

simgeleyebileceğine, yani tufanın bir bakıma toplumsal bir hadise olabileceğine de işaret eder.⁷

Nihayetinde yaşandığı varsayılan bir tufanı, yeryüzünde bütün varlıkları bir şekilde etkilemiş olması sebebiyle, başta toplumsal bir hadise olmak üzere jeolojik veya coğrafi bir hadise olarak da değerlendirmek mümkündür. Burada dikkat çeken hususlardan biri gerek kutsal kitaplardaki gerekse tarihi/arkeolojik buluntulardaki anlatımların birbirlerine yakın olmasıdır. Bu doğrultuda kutsal kitaplara bakıldığında bunların en eskisi olan Tevrat'ın Tekvin (Yaratılış) kitabında, 5/25'ten itibaren dokuzuncu bölümün sonuna kadar tufan kıssası anlatılmaktadır. İncil'de de (farklı versiyonlarında) tufan hadisesinden bağımsız ve teferruatlı bahsedilmemiş olmakla birlikte içerik olarak Tevrat'a yakın olacak biçimde sadece birkaç bölümde ve bir iki cümle halinde insanlara yol gösterici mahiyette değinilmiştir. Örneğin, Matta ve Lukâda tufan; yıkımın, insan cahilliği ve umursamazlığının bir sembolü iken⁸ I. Petrus'ta vaftizin simgesi olarak sunulmuş ve bu hadiseden kurtulan sekiz kişi öne çıkarılmıştır.⁹ II. Petrus'ta ise sadece hadiseden kurtulan yedi kişiden söz edilmiştir.¹⁰ Kur'an-ı Kerim'de de tufan hadisesine yer verilmiş, ancak konu Tevrat'taki gibi tek bir surede ve tek parça halinde anlatılmamış, aksine farklı surelerde¹¹ ve daha çok yaşananlardan ibret alınmasını sağlamak amacıyla dile getirilmiştir. Ayetlerde tufanın zamanı, oluş biçimi ve diğer teknik ayrıntılarından ziyade Nuh'un kavmiyle mücadelesi, onları doğru yola çağırırken nelerle karşılaştığı veya nasıl bir yöntem izlediği ile tufanı doğuran sebepler üzerinde durulmuştur.¹²

Hâdise hakkında tartışılan bir başka husus da tufanın evrensel olup olmadığıyla ilgilidir. Farklı görüşlerin dile getirildiği bu konuda Kitâb-ı Mukaddes, tufanı evrensel bir olay olarak aktarırken¹³ Çeçen, Kur'an-ı Kerim'in aynı hadiseyi Hz. Nuh'un yaşadığı bölge ile bağlantılı bir olay olarak aktardığını dile getirmektedir.¹⁴ Oysa Kur'an-ı Kerim'den naklettiği "...Yalnız onun soyunu sürekli kıldık" (Saffat 37/75-77) ayetini dayanak yapan ve görüşünü birçok nakli delil ile de destekleyen Taberî, (ö. 310/923) olayın evrensel boyutta olup o dönemde Hz. Nuh'un çocuklarının dışında hiç kimsenin neslinin devamına müsaade edilmediğini ifade etmektedir. Dolayısıyla bu hadiseden sonra dünyaya gelen insanların tümünün

7 Şenel, *İlkel Topluluktan Uygur Topluma*, 242, 250.

8 Bkz. Matta 24/37-39; Luka 17/26-27.

9 I. Petrus, 3/20-21.

10 II. Petrus, 2/5. Taberî, tefsirinde konu hakkında bazı rivayetler naklederek; "Gemiye binenler konusunda ihtilafa düşülmüş ve bazıları bunların sekiz, bazılarının ise bunların yedi kişi olduğunu söylemiştir. Başka bir rivayete göre Nuh'un çocukları Ham, Sam ve Yafes ile birlikte altı, toplamda ise 10 kişi olduğu bildirilmiştir. İbn Abbas'a göre ise bu sayı 80 idi" demektedir. Bkz. Taberî, *Tefsiri'ü't-Taberî*, thk. Muhammed Mahmud Şakir (Kahire: Mektebetü İbn Teymiye, ts.), 15: 325-330.

11 Bkz. Nuh 71/1-28; Araf 7/59-63; Hud 11/25-34, 36-44; Mu'minûn 23/23-30; Kamer 54/9-15; Ankebut 29/13-14; Tahrim 66/10 vd.

12 Hüseyin Güneş, *İslam Tarihi Kaynaklarına Göre Nuh Tufanı ve Cudi Dağı* (Ankara: İlahiyat Yayınları, 2014), 34.

13 Yaradılış 7/21-22.

14 Çeçen, "Kutsal Kitaplar ve Çivi Yazılı Belgeler Işığında Cudi" 125.

Hız. Nuh'un üç çocuğu olan Ham, Sam ve Yafes'in çocukları olduğu söylenmektedir.¹⁵ İslâm tarihçilerinin önde gelenlerinden İbnü'l-Esir (ö. 629/1232) ve İbn Kesir'in (ö. 774/1373) de yapmış oldukları nakillerden, aynı kanıda oldukları anlaşılmaktadır.¹⁶

Arkeolojik bulgular ise tufanın evrensel değil, daha çok bölgesel olduğunu gösterir niteliktedir. Ünlü İngiliz Asurolog ve Arkeolog George Smith'in bıraktığı yerden arkeolojik kazılarını sürdüren Wolley'in yapmış olduğu kazılar neticesinde ulaştığı sonuçlar da bunu desteklemektedir.¹⁷ Aynı şekilde doğa bilimcileri ve jeologların da tüm varlıkları bir anda boğarak yok eden evrensel bir tufan olayını kabul etmedikleri anlaşılmaktadır.¹⁸

Tufan hadisesinin gerçekleşmiş olduğu tarih konusunda da farklı görüşler vardır.¹⁹ Bunu ortaya koymaya çalışan arkeolojik veriler, olayın vuku tarihini m.ö. 3000-2900 yılları arası olarak bildirirken,²⁰ Tevrat'tan yapılan çıkarıma göre tufan m.ö. 2100-2000 tarihleri arasında gerçekleşmiştir. Kimi araştırmacılara göre ise bu tarih, m.ö. 2650'dir.²¹ Sarıkçıoğlu, eldeki bilimsel verilere (özellikle çivi ve tahta kullanıldığına dair bilgilere) dayanarak tufanın m.ö. 3500'ün öncesine gidemeyeceği, bununla birlikte insanların madenleri keşfettiği bir tarihte bu olayın vuku bulmuş olabileceğine işaret ederek bu tarihin de aşağı yukarı m.ö. 2700 olabileceğini vurgulamaktadır.²² Abû'l-Farac'ın (ö. 684/1286) Josephus'tan naklettiğini söylediği bilgide de Âdem ile tufan hâdisesi arasındaki yılların toplamının 2242 olduğu ifade edilmektedir.²³ Abû'l-Farac, ayrıca belli bir tarih zikretmeksizin hadisenin Şid oğullarının onuncusu, Ksisothros (yahut Ksisorthos) döneminde gerçekleştiğini söylemektedir.²⁴ Bunların dışında, Şenel de m.ö. 3300 ile 3100 yılları arasında yaşanan Ubeyd dönemine işaret ederek bu dönemde yaşayan toplulukların bir tufana maruz kalarak yok olduğunu aktarmaktadır.²⁵

15 Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerir b. Yezid el-Âmülî et-Taberî, *Tarihu'r-Rusûl ve'l-Mülûk*, thk. Muhammed Ebû'l-Fazl İbrahim (Kahire: Daru'l-Maarif, 1964), 1: 192.

16 Ebû'l-Hasen İzzüddin Ali b. Muhammed b. Muhammed İbnü'l-Esir eş-Şeybânî el-Cezerî, *el-Kâmil fi't-Târih*, çev. Abdullah Köşe (İstanbul: Bahar Yayınları, ts.), 1: 66; Ebû'l-Fidâ' İmâdüddin İsmâil b. Şihâbiddin Ömer b. Kesir, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, çev. Mehmet Keskin (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1994), 1: 162.

17 William Ryan ve Walter Pitman, *Nuh Tufanı (Tarihi Değiştiren Olaya İlişkin Yeni Bilimsel Keşifler)*, çev. Dursun Bayrak (Ankara: Arkadaş Yayınları, 2003), 61.

18 Hilmi Ömer Budda, *Kurban ve Tufan Üzerine Makaleler*, haz. Bekir Zakir Çoban (İstanbul: İnsan Yayınları, 2003), 106.

19 Ekrem Memiş, *Eskiçağda Mezopotamya* (Ankara: Ekin Basım Yayın, 2007), 31.

20 W. Ryan ve W. Pitman, *Nuh Tufanı*, 60; Çeçen, "Kutsal Kitaplar ve Çivi Yazılı Belgeler Işığında Cudi", 126.

21 Çeçen, "Kutsal Kitaplar ve Çivi Yazılı Belgeler Işığında Cudi", 126.

22 Ekrem Sarıkçıoğlu, "Kur'an ve Arkeoloji Işığında Hz. Nuh ve Tufan Olayına Yeni Bir Yaklaşım", *İslam Araştırmaları Dergisi* 1-4, sy. 9 (1996): 201.

23 Gregory (Bar Hebraeus) Abû'l-Farac, *Abû'l-Farac Tarihi*, Süryaniceden İngilizceye çev. Ernest A. Wallis Budge, İngilizceden Türkçeye çev. Ömer Rıza Doğrul (Ankara: TTK, 1999), 1: 73.

24 Abû'l-Farac, *Abû'l-Farac Tarihi*, 1: 73; Günaltay, *Yakınşark*, 210.

25 Şenel, *İlkel Topluluktan Uygur Toplumuna*, 189.

2. Tufanın Ra'sü'l-Ayn'de Gerçekleştiğine Dair Rivayetler

Tufan hadisesinin nerede gerçekleşmiş olabileceğine dair varsayımlar öteden beri araştırmacıları meşgul eden önemli bir konu olmuştur. Farklı rivayetlerin dile getirildiği bu konuda hadisenin Ra'sü'l-Ayn'de gerçekleşmiş olabileceğine dair söylentiler, incelemeye değer bulunmuştur. Konu hakkında, İslâm âlimlerinin öne çıkanlarından bazılarının görüş bildirmiş olması da ayrıca dikkatleri bu yöne çekmiştir. Söz konusu âlimlerden biri olan Taberî'nin Hüd Süresinin (11/44) tefsirinde dile getirdiği şu önemli bilgi, aynı zamanda konu hakkında ortaya çıkan önemli rivayetlerden biridir: “Kasım'ın, Hüseyin'den; Hüseyin'in, Haccac'dan; Haccac'ın da İbn Cüreyc'den naklettiğine göre Nuh'un gemisi 10 Recep Cuma günü Ra'sü'l-Ayn'den yükselen sularla birlikte kalkmış ve Aşure gününde Cudi Dağı'na oturmuştur.”²⁶ Taberî, tufanın Ra'sü'l-Ayn'de gerçekleştiğine dair bu rivayetin yanında başka rivayetler de aktarmıştır. Örneğin, İbn Abbas'a dayandırdığı rivayete göre hadisenin geçtiği yerin Hindistan olduğunu; el-Kasım'a dayandırdığı rivayete göre ise Şa'bî'nin “Allah'a yemin ederim ki bu olay Kûfe'nin dışında gerçekleşmemiştir” dediğini aktarmaktadır.²⁷

Taberî'nin söz konusu rivayetine benzer bilgiler aktaran bir başka müellif de İbn Manzûr'dur (ö. 710/1311). Müellif, hadisenin iki farklı yerden birisinde gerçekleşmiş olabileceğine işaret ederek şunları söylemektedir: “Dediler ki tandır, Cezire'de Aynü'l-Verde'de²⁸ taştı. Hz. Nuh da Ra'sü'l-Ayn'den gemiye binmiştir. Denildi ki; bu hadise Kûfe'de, Kûfe Mescidinde Kinde kapısı yönünde meydana gelmiştir.”²⁹

Aynı konu ile ilgili bir başka iddia sahibi de Herevî'dir (ö. 611/1215). Gezgin kişiliği ile de bilinen Herevî,³⁰ Kûfe'yi ziyaretlerinden birinde, burada bulunan bir cami ve caminin önündeki kuyuya işaret ederek; Kûfe ehlinin söylediğine göre “Bu kuyuyu Hz. Ali kazmıştır” dedikten sonra caminin önünde bulunan ve Hz. Ali'nin orada mevcut olan oturma yerini, ellerini yıkadığı taşı vs. kendisine tarif edildikten sonra caminin batı tarafı da işaret edilerek, “Burası da Kuran-ı Kerim'de geçen “Fâra't-tennur” (sular coşup taşınca) hadisesindeki suyun ilk kaynamaya başladığı

26 Taberî, *Tefsirü't-Taberî*, 15: 335.

27 Geniş bilgi için bkz. Taberî, *Tefsirü't-Taberî*, 15: 321.

28 Bu ismin Ra'sü'l-Ayn ile aynı yer olduğuna dair bkz. Ali b. Hüseyin el-Mes'ûdî, *et-Tenbih ve'l-İşraf* (Leiden, Beyrut: Brill Matbaası-Dâr Sâder, 1893), 54; Ebü'l-Ferec Cemâleddin Abdurrahman b. Ali b. el-Cevzi, *el-Muntazam fî Târihi'l-Mülük ve'l-Ümem*, thk. Muhammed Abdulkadir Ata, Mustafa Abdulkadir Ata (Beyrut: Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1992), 1: 161; Mutahhar b. Tâhir el-Makdisî, *Kitâbü'l-Bed' ve't-Târih* (yy.: Mektebetü's-sakâfe ve'd-diniyye, ts.), 15: 58; Yakut el-Hamevî, *Mu'cemü'l-Büldân* (Beyrut: Dâr Sâder, 1977), 2: 334; Abdullah b. Abdulaziz el-Bekrî, *Mu'cem Mastecem Min Esmâ'l-Bilâd ve'l-Mevâzi'*, thk. Mustafa es-Sakkâ (Beyrut: Alemu'l-Kütüb, 1945), 481; Kemâlüddin İbnü'l-Adîm, *Buğyetü't-Taleb fî Târihi Haleb*, takdim: Suhey'l Zak-kâr (Beyrut: Darü'l-Fikr, 1988), 359; Ebü'l-Kasım Abdullah b. Abdullah b. Hurdazbîh, *el-Mesâlik ve'l-Memâlik* (Leiden: Brill Matbaası, 1882), 175.

29 İbn Manzûr, *Muhtasar*, 26: 62; Tekvin 7.

30 Hakkında geniş bilgi için bkz. Cevat İzgi, “Ebü'l-Hasen Takıyyüddin Ali b. Ebi Bekr b. Ali el-Herevî el-Mevsili”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 17 (İstanbul: TDV Yay., 1998), 221-22.

yerdir” denilmiştir. Ancak Herevî, muhtemelen bu söylenenlere katılmamış olacak ki devamla, “Denildiğine göre Hz. Nuh Ra'sû'l-Ayn'de doğmuştur. Ra'sû'l-Ayn, aynı zamanda Aynü'l-Verde olarak adlandırılmaktadır ve bulunduğu yer, Harran ile Dünyaisr³¹ arasındadır. Fâra't-tennur hadisesi de ilk defa burada yaşanmış ve tufan da burada gerçekleşmiştir”³² demektedir.

İbn Yusuf el-Karamânî (ö. 1018/1610) ise yukarıda geçen rivayete yakın bir nakilde bulunarak, “Fâra't-tennur” hadisesinin bir rivayete göre “Şam illerinden Aynü'l-Verde”de, başka bir rivayete göre Hindistan veya Kûfe Mescidinde gerçekleştiğini yazmaktadır.³³ Bunların dışında İbn Kesîr ve İbnü'l-Cevzî (ö. 597/1201) de ilgili ayetin tefsirinde; hadisenin geçtiği yerle alakalı olarak Mücahid eş-Şa'bî'nin Kûfe'yi, İbn Abbas'ın Hindistan'ı, Katade'nin ise el-Cezire bölgesinde yer alan Aynü'l-Verde'yi zikrettiğini nakletmektedir.³⁴ Makdisî (ö. 380/991) ise, bu hadisenin Kûfe veya Hindistan'da gerçekleşmiş olabileceğini bildirmektedir.³⁵

3. Rivayetlerdeki Bilgileri Destekleyen Bazı Bilimsel ve Dini Bulgular

Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki bilimsel ve dini veriler bugüne kadar tufanın gerçekleştiği yerle ilgili belirli bir noktaya işaret etmemişlerdir. Ancak konu hakkında elde edilen bilgilerin genelde Mezopotamya bölgesini işaret etmesi sebebiyle, araştırmacıların da dikkati bu alana yönelmiştir. Görünen o ki bu yönlendirmeyi yapan saiklerin başında dini bilgilerle birlikte bölgeden elde edilmiş tarihsel/arkeolojik veriler, önemli bir paya sahiptir. Bunlar aynı zamanda işaret edilen bölgenin önemli bir parçası olan ve bunun yanında rivayetlerde sözü edilen hâdise merkezlerinden biri olarak geçen Ra'sû'l-Ayn'e yakınlaştırıcı bilgiler olması bakımından büyük bir değere sahiptir. Somut bazı örnekler vermek gerekirse araştırmaya Sümerler'den başlanması gerekir. Çünkü Mezopotamya'da yazıyı kullanan Sümerler,³⁶ bu hadiseyi kayda geçirerek günümüze ulaşmasını sağlayan ve hadisenin Mezopotamya'da yaşanmış olabileceğine dair ipucunu veren ilk topluluk olmuştur. Sümerlerin kendi dillerinde yazmış oldukları Gilgameş/Bilgameş destanına³⁷ ait on birinci tablet, konu olarak genelde kutsal kitaplarda bahsedilen Nuh Tufanı'na paralel bilgiler aktarmaktadır.³⁸ Bulgular, tufan hikâyesinin Sü-

31 Günümüzde Mardin'e bağlı Kızıltepe ilçesi. Bkz. Nejat Göyünç, *XVI. Yüzyılda Mardin Sancağı* (Ankara: TTK, 1991), 25.

32 Ebü'l-Hasan Ali b. Ebû Bekr el-Herevî, *el-İşârât ilâ Ma'rifeti'z-Ziyârât*, thk. Ali Ömer (Kahire: Mektebetü's-Sekafetü'd-Diniyye, 2002), 69.

33 Ahmed b. Yusuf el-Karamânî, *Ahbâriü'd-Düvel ve Âsârü'l-Üvel fi't-Târîh*, thk. Ahmet el-Hatit, Fehmi Sâd (Beyrut: Âleme'l-Kütüb, 1992), 62.

34 İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 1: 436; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, 1: 241.

35 Makdisî, *Kitabü'l-Bed'*, 18.

36 Sebastien de Courtois, *Süryaniler*, çev. Ersel Topraktepe (Ankara: YKY Yayınları, 2014), 19; Colin Ronan, *Bilim Tarihi*, çev. Ekmeleddin İhsanoğlu, Feza Guner Gun, ed. Ergun Türkcan (Ankara: Tübitak Yayınları, 2003), 30-32.

37 *Gilgameş Destanı*, çev. Teoman Duralı (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2014), 62-67.

38 W. Ryan ve W. Pitman, *Nuh Tufanı*, 54-55; Çeçen, “Kutsal Kitaplar ve Çivi Yazılı Belgeler Işığında Cudi”, 125.

merce versiyonunun Sümerlerle birlikte Mezopotamya'da bulunan Sami kavimlere de geçmiş olduğu; ancak daha çok Babilce yazılmış nüshaları ile günümüze ulaştığı yönündedir.³⁹ Sözü edilen ve farklı iki dilde (Sümerce ve Babilce) yazılmış ancak içerik olarak paralel olan kil tabletler, 1835 yılında İran'ın Zağros dağlarında bulunmuştur.⁴⁰ Daha sonra 1847 yılında I. Assurbanipal'in m.ö. 2000 yılına kadar olan dönemlere ait, aralarında tufan olayının da anlatıldığı Gılgamış destanının yer aldığı orijinal belge ve çevirilerin bulunduğu saray kitaplığı da keşfedilmiş ve bu gelişme konuyla ilgili Mezopotamya'ya olan ilgiyi artırmıştır. Buradan çıkan Gılgamış Destanının çözümünü yapmış olan G. Smith, gördükleri karşısında adeta büyülenmiş ve "Bu yazı, Musa'nın ilk kitabında Nuh üzerine anlattıklarını şaşkıncı bir biçimde doğrulamaktadır" şeklinde bir ifade kullanarak şaşkınlığını ifade etmiştir.⁴¹ Hikâyenin ayrıca Anadolu'da Hititçe ve Hurrice; Mısır'ın el-Amarna bölgesinde Akadça; Suriye'nin bugünkü modern adı Tell-Mardik olan Ebla şehrinde de Eblaca nüshalarının bulunması⁴² yine hadise merkezinin genel anlamda Ra'sü'l-Ayn'ın da içinde bulunduğu Mezopotamya olabileceğine işaret etmektedir.

Kil tabletlerin dışında son dönemlerde Mezopotamya'da yapılmış olan arkeolojik kazılar ve araştırmalar da bilimsel olarak tufan hadisesinin bu bölgede yaşanmış olabileceğini ortaya koymaktadır.⁴³ Bunun en önemli örneği, Ur şehrini⁴⁴ kazmış olan C.L. Wolley'in bu kazıları esnasında rastlamış olduğu üç metre kalınlığındaki kum tabakasıydı. Wolley, ortaya çıkardığı bu buluntu ile tufan olayının arkeolojik delillerini bulduğunu ilan etmiş ve bu da bilim dünyasında oldukça büyük bir ses getirmişti. Daha sonraları, Mezopotamya'nın başka şehirleri; örneğin, Kiş ve Şuruppak kentlerinde yapılan kazılarda evlerin içinin temiz bir kumla dolu olduğu görülmüş ve bu da tufan hadisesinin doğrulayıcı işaretlerinden biri olarak kayda geçirilmiştir. Bunun yanında yazılı arkeolojik delillerin de ortaya koyduğu gibi, Şuruppak kentinin 10. Kralı Utnaşıştım zamanında korkunç bir sel felaketi yaşanmış olduğu ispatlanmış, bu da bölgedeki tufan hadisesinin önemli kanıtları arasında yerini almıştır.⁴⁵ Ancak bu bilgi ve belgelerle birlikte gerek G.Smith ve gerekse L.Wolley'den sonra yapılan araştırmalarda özellikle sözü edilen kum tabakalarının Fırat Nehrinin, setteki bir yarılmanın sonucunda birkaç kilometrelik alanda yaymış olduğu "saçıntı birikimi" sonucunda oluştuğu ifade edilerek⁴⁶ mevcut izlerin, tufanın bir sonucu olamayacağına işaret edilmiştir. Buna İrand'a orta-

39 Çeçen, "Kutsal Kitaplar ve Çivi Yazılı Belgeler Işığında Cudi", 125.

40 Emre Özdoğan, *Tanrı Dağlarındaki Sır Nuh'un Gemisi* (İstanbul: Çatı Yayıncılık, 2008), 40.

41 Ivar Lissner, *Uygurluk Tarihi*, çev. Adli Moran (İstanbul: Nokta Kitap, 2006), 9; Budda, *Kurban ve Tufan*, 107-130; Özdoğan, *Tanrı Dağlarındaki Sır*, 40.

42 Çeçen, "Kutsal Kitaplar ve Çivi Yazılı Belgeler Işığında Cudi", 125.

43 W. Ryan ve W. Pitman, *Nuh Tufanı*, 59.

44 Güney Mezopotamya'da önemli bir Sümer kentidir. Geniş bilgi için bkz. Aynur Özfırat, *Eskiçağda Harran* (İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, ts.), 72.

45 Memiş, *Eskiçağda Mezopotamya*, 32; Ryan ve Pitman, *Nuh Tufanı*, 62; Günaltay, *Yakınşark*, 210; Server Tanilli, *Yüzyılların Gerçeği ve Mirası* (İstanbul: Say Yayınları, 1984), 72.

46 Ryan ve Pitman, *Nuh Tufanı*, 63.

ya çıkan kil tabletlere rağmen, şaşırtıcı bir şekilde soylarının kesintiye uğrayacağı endişesiyle tufanın yaşanmış olduğuna inanmayan veya yaşanmış olsa bile Babil topraklarında yaşandığına ve dolayısıyla kendi yurtlarını etkilemediğine inanan İranlı Mecusileri de eklemek mümkün görünmektedir.⁴⁷

Hadisenin yukarıda ifade edilenin dışında başka bir merkezde gerçekleşmiş olabileceğine dair farklı bilgilerin varlığı ve buraların da aslında Mezopotamya'dan uzak olmayan yerler olması dikkat çekmektedir. Örneğin gerek Gilgamiş tabletlerini gerekse yukarıda sözü edilen on birinci tableti keşfedip çözümlemiş olan George Smith; tabletlerde geçen ifadelerden, Nuh'un Gemisi olarak bilinen tekneyi yapanların, denizcilikle uğraşan veya en azından büyük bir ırmağın ağzında yerleşik yaşama sahip insanlar olduğuna işaret etmektedir.⁴⁸ Yine bu doğrultuda, çözümlemesini yaptığı Babil tabletlerine göre "Şuruppaklı Adam"ın gemi yapma buyruğunu; Fırat Nehri kıyısında Babil ile İran Körfezi arasında ortalarda bir yerde bulunan ve arkeologların Fara Höyüğü⁴⁹ olarak tanımladıkları bir yerde almış olduğunu bildirmektedir.⁵⁰ Hz. Nuh'un gemisinin izini bulmaya çalışan bir başka araştırmacı da Kral Gilgamiş'in peşine düştüğü Utanapiştî'yi (muhtemelen Nuh Peygamber) Pakistan yakınlarındaki Hunza Vadisi dolaylarında bulduğunu, dolayısıyla tufanın da buraya yakın bir yerde gerçekleşmiş olabileceğini dile getirmektedir.⁵¹

Yalnız arkeolojik/tarihi veriler değil, dini metinler de hadisenin Mezopotamya'da gerçekleşmiş olabileceğine dair önemli bilgiler aktarmıştır. Tevrat ve Talmud'da tufan sonrasında Hz. İbrahim'in Hz. Nuh'un çiftliğinde, Mezopotamya'nın Ur şehrinde doğduğu, Hz. Nuh'un yanında büyüdüğü ve torunu olduğu rivayet edilmekte ve bundan dolayı da Tevrat ehlinin, tufan olayının Mezopotamya'da gerçekleşmiş olabileceğine kanaat getirdiği bildirilmektedir.⁵² Kur'an-ı Kerim'de ise olayın oluş yeri hakkında bilgi verilmezken suların çekilmesinin ardından Hz. Nuh'un gemisinin karaya oturduğu yerle ilgili; "Ey yeryüzü suyunu yut, ey gökyüzü suyunu tut denildi, su kesildi ve iş olup bitti, gemi Cudi üzerinde durdu" (Hûd 11/44) şeklinde bir bilgi verilmekte ve bu suretle yine bilindiği kadarıyla Mezopotamya'ya işaret edilmektedir. Taberî, ilgili ayetin tefsirinde farklı kişilerden yapmış olduğu nakillerde büyük bir çoğunluğun Cudi'nin el-Cezire'de⁵³ bir dağ olduğu

47 Bkz. Taberî, *Tarihü'r-Rusül ve'l-Mülük*, 1: 192; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, 1: 66; İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 1: 162.

48 Ryan ve Pitman, *Nuh Tufanı*, 54.

49 "Şurippak" olarak da bilinen bu yer Uruk şehrinin yaklaşık 30 km kuzeybatısında yer almaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Özdoğan, *Tanrı Dağlarındaki Sır*, 96.

50 Ryan ve Pitman, *Nuh Tufanı*, 55.

51 Özdoğan, *Tanrı Dağlarındaki Sır*, 44; ayrıca olayın geçtiği rivayet edilen başka yerler hakkında geniş bilgi için bkz. Sarıkçıoğlu, "Kur'an ve Arkeoloji Işığında Hz. Nuh ve Tufan Olayına Yeni Bir Yaklaşım" 197.

52 Ryan, Pitman, *Nuh Tufanı*, 54.

53 el-Cezire, Asya'da Fırat ile Dicle nehirleri arasındaki bölgenin adıdır. Buraya, eski Yunanlılar "Mezopotamya" Araplar ise "el-Cezire" demektir. Daha geniş bilgi için bkz. İbn Havkal en-Nasibi, *Süretü'l-Arz* (Beirut: Menşurat Dar Mektebeti'l-Hayat, 1992), 189; Ebü İshâk İbrâhîm b. Muhammed el-İstahri el-Fârisî, *el-Mesâlik*

yönünde görüş bildirdiğini aktarırken bazılarının da bu dağın Musul'da olduğunu ifade ettiklerini bildirmektedir.⁵⁴

4. Bilgi ve Bulguların Değerlendirilmesi

Elde edilen bu verilere göre tufan hadisesi gerçekten “Raşû'l-Ayn'de başlamıştır” denilebilir mi? Böyle bir sorunun doğru cevabını kesin olarak verebilmek ve mutlak anlamda ispat edebilmenin zorluğu ortadadır. Her ne kadar Mezopotamya'da yapılan kazılar belli bir fikir veriyorsa da olayın kaynağının tam olarak neresi olduğu kesin bir şekilde tespit edilebilmiş değildir. Örneğin Güney Mezopotamya'da ve hatta başka yerlerde bir sel izine rastlandığı halde Kuzey Mezopotamya'da rastlanmamış olması,⁵⁵ Raşû'l-Ayn ile ilgili iddia veya tahminlerin şimdilik ispatlanamamış bilgiler olarak kalacağını göstermektedir. Özellikle Raşû'l-Ayn'e çok yakın bazı merkezlerde yapılan kazılar da bu anlamda önemli bilgiler vermektedir. Örneğin, yaklaşık m.ö. 6000 yıllarında etkisini göstermeye başlayan Halaf kültürünün merkezi konumundaki Tel-Halaf'ın⁵⁶ kazısını yapmış olan Oppenheim, Raşû'l-Ayn'in, Tel-Halaf'ın kültür merkezi olduğunu ayrıca bu merkezin yakınlarında Helenistik dönem öncesi iki kentin kalıntısının bulunduğunu, bunlardan bir tanesinin Tel-Halaf diğeri ise Tel-Fehariye⁵⁷ olduğunu belirtmiştir. Oppenheim'in, Tel-Halaf'ın bir parçası olan Raşû'l-Ayn'in neredeyse küçük bir prensliğin/eyaletin başkenti gibi görüldüğünü⁵⁸ ifade ettiği halde, tufan izlerine dair herhangi bir işaret veya buluntudan söz etmemiş olması⁵⁹, yine hadisenin burada geçmemiş olabileceğinin önemli kanıtlarındandır.

ve'l-Memâlik (Beyrut: Dâr Sâder, 1927), 71; Ahmed b. Muhammed b. Abdürabbih el-Endelûsi, *el-İkdü'l-Ferid*, thk. Abdülmecid et-Terhîni (Beyrut: Daru'l-Kütüb el-İlmiyye, 1983), 7: 279; J. Baille Fraser, *Mesopotamia and Assyria, From the Earliest Ages to the Present Time With Illustrations of Their Natural History* (Newyork: Harper and Brothers, Cliff-st., 1842), 19. Bu konuda neredeyse bütün coğrafyacılar ittifak halindedir. Ayrıca “Mezopotamya” için bkz. Mîşîha Zha, *Erbil Vakayinamesi*, çev. Erol Sever (İstanbul: Yaba Yayınları, 2002), 9; Şemseddin Sami, *Kamûsü'l-A'lam* (Ankara: Kaşgar Neşriyat, 1996), “Cezire” md., 1803; Arapların “el-Cezire” söylemi ile ilgili bkz. Le Strange, *Büldânü'l-Hilâfetiş-Şarîyye*, çev. Beşir Fransis-Gorgis Avvad, (Beyrut: Müessesetir-Risale, 1985), 114; Abdulgani Bulduk, *el-Cezire'nin Muhtasar Tarihi*, Yayına Hazırlayan Mustafa Öztürk, İbrahim Yılmazçelik (Elazığ: Fırat Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Merkezi Yayınları, 2004), XIX. “el-Cezire” tabiri aynı zamanda bugünkü Şırnak iline bağlı Cizre ilçesi için de kullanılmıştır. Bkz. İbn Şeddad, “*Cizre Tarihi*”, çev. Hüseyin Güneş, *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1, sy. 3 (2011): 135-150.

54 Taberî, *Tefsiri't-Taberî*, 15: 334-337.

55 Ryan ve Pitman, *Nuh Tufanı*, 65; Sarıkçıoğlu, “Kur'an ve Arkeoloji Işığında Hz. Nuh ve Tufan Olayına Yeni Bir Yaklaşım”, 19.

56 Michael Roaf, *Atlaslı Büyük Uygarlık Ansiklopedisi-Mezopotamya ve Eski Yakınoğu*, çev. Zühal Kılıç, (İstanbul: İletişim Yayınları, 1996), 9: 48; Suriye'nin kuzeydoğusunda Raşû'l-Ayn ilçesinin hafif güneybatısında yer alan eski bir yerleşim yeri. Ayrıntılı bilgi için bkz. Max von Oppenheim, *Tell Halaf (A New Culture in Oldest Mesopotamia)*, Almandan İngilizceye çev. Gerald Wheeler (Printed In Great Britain By Robert Maclehose And Co. Ltd. The University Press, Clascow, ts.).

57 Oppenheim, *Tell Halaf*, 34.

58 Oppenheim, *Tell Halaf*, 127; Ayrıca bkz. Austen Henry Layard, *Ninova ve Kalıntıları*, çev. Zafer Avşar (İstanbul: Avesta Yayınları, 2000).

59 Oppenheim, Tel-Halaf'ın bir plato üzerinde kurulduğu, etrafını çevreleyen duvarların olduğu, ancak binlerce yıl süren yağmur, sel ve fırtınaların etkisiyle hem surların ve hem de burada yapılan kerpiçten evlerin yok olduğunu belirtmek suretiyle yaşanmış olan tahribatı doğal koşullara bağlamaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Oppenheim, *Tell Halaf*, 86.

Ancak yukarıda adı geçen ve her biri aynı zamanda coğrafya ilmi ile de uğraşan müelliflerin Ra'sü'l-Ayn'le ilgili verdikleri bilgiler irdelendiğinde onların bazı dayanaklara sahip oldukları da varsayılabilir. Söz gelimi Ra'sü'l-Ayn'de, coğrafyacıların işaret ettiği 300-360 kadar pınarın varlığının,⁶⁰ böyle bir bilginin yayılmasının önemli bir etkeni olarak tahmin edilmektedir. Bahsedilen bu kaynakların suyu o kadar fazladır ki uzun bir süre boyunca Büyük Habur nehrinin temel kaynağını da oluşturmuştur.⁶¹ Bununla ilgili dikkat çeken bilgi ise İbn Manzûr'un hadiseyi aktarırken hem kendi metninde hem de Kuran-ı Kerim'de geçen ve tufanın işareti olarak gösterilen "Fâre't-tennûr"⁶² tabirini kullanmış olmasıdır. Söz konusu bu ifadeden anlaşılın, tufan hadisesinin başlangıcının gökten bir yağmurun yağması şeklinde değil daha çok yerden suyun fışkırtılması/kaynatılması şeklinde gerçekleştiğini ortaya koymakta ve bu da yerden yüzlerce pınarın kaynadığı Ra'sü'l-Ayn'ı çağrıştırmaktadır. Dolayısıyla bu bilgilerin tufanın Mezopotamya veya el-Cezire bölgesinde gerçekleştiğine dair eski söylentilerle birleştirildiği ve bunun da tufan hadisesinin Ra'sü'l-Ayn'de başladığına dair kanaatlere yol açmış olabileceği düşünülmektedir. Hatta aynı yönde kanaat bildiren Güneş'in yorumu bu anlamda dikkate değerdir:

Kur'an-ı Kerim'de geçen "Fâre't-tennûr" hadisesi, yani tandırdan suyun çıkması, tufanın başlangıç işareti olarak görülmüştür. Söz konusu tandırın, Kûfe veya Dımaşk'ta olduğuna dair rivayetler, kadîm Kûfe-Şâm rekabetini anımsatmaktadır. Dolayısıyla tandırın Ra'sü'l-Ayn'de bulunduğu ve Nuh'un Gemisi'ne burada binildiği görüşü diğerlerine nazaran daha gerçekçi görünmektedir.⁶³

Sonuç

Ra'sü'l-Ayn, tarih öncesine dayanan ve yaklaşık m.ö. 6000 yılına tarihlenen Halaf kültür merkezine en yakın yerleşim yerlerinden biridir. Burada gerçekleştiği iddia edilen "Tufan Hadisesi" dini ve tarihi kaynaklara göre gerçekleşmiş olan bir hadisedir. Hadisenin yaşandığı tarihle ilgili elimizde güçlü kanıtlar bulunmamaktadır. Bununla birlikte özellikle çivi ve tahta kullanılmış olmasının

60 İbn Havkal, *Süretü'l-Arz*, 200; Şemsüddin Muhammed b. Ahmed b. Ebi Bekr el-Bennâ el-Makdisî, *Ahse-nü't-Teķâsim fî Mârifeti'l-Eķâlim* (Leiden: Dâr Sâder, 1906), 140; Hamevî, *Mu'cemü'l-Büldân*, 3: 13; Zekerîyyâ b. Muhammed b. Mahmûd el-Kazvîni, *Âsârü'l-Bilâd ve Ahbârü'l-İbâd* (Beirut: Dâr Sâder, ts.), 373.

61 Bkz. İbn Havkal, *Süretü'l-Arz*, 200; Ebû'l-Hüseyn Muhammed b. Ahmed el-Kinânî el-Endelüsî, *Rihletü İbn Cübeyr* (Beirut: Dâr Sâder, ts.), 218; Hamevî, *Mu'cemü'l-Büldân*, 3: 13-14; Kazvîni, *Âsârü'l-Bilâd*, 373. Günümüzde özellikle Ra'sü'l-Ayn'den doğan pınarların mevcut olmadığı, dolayısıyla Büyük Habur nehrinin akıntısının önemli ölçüde azaldığı söylenmektedir. Geniş bilgi için bkz. Muhammed Hasan Ğaleh, "Ra'sü'l-Ayn Abre't-Tarih", <http://www.wata.cc/forums/archive/index.php/t-48073.html> Erişim 25.3.2013.

62 Taberî, burada kullanılan tabirin anlamıyla ilgili bazı rivayetler naklederek şunları demektedir: İbn Abbas'a göre "Tennûr," "yeryüzü"dür derken, İkrime de bu anlamı desteklemektedir. Bazıları da ifadeyi "sabah vakti aydınlanması" olarak tanımlarken Ali İbn Ebi Talip, "Fâre't-tennûr" un "fecir vakti" olduğunu söylemektedir. Bazıları da "en yüksek ve en değerli yer" anlamında kullanırken, Ebu Cafer (Taberî) "Burada "Tennûr"dan kasdedilen ekmeκ pişirilen tandırdan başkası olmadığını, çünkü Allah kelimelerini seçerken Arapların arasında en iyi bilinen anlamlarını kullandığını ifade etmektedir. Bkz. Taberî, *Tefsirü't-Taberî*, 15: 319-321.

63 Güneş, *İslam Tarihi Kaynaklarına Göre Nuh Tufanı ve Cudi Dağı*, 46.

en az m.ö. 3000 yılına tekabül edebileceği, bu sebeple de olayın vuku tarihinin de bu tarihe yakın bir zamanda gerçekleşmiş olabileceği tahmin edilmektedir. Bu konudaki farklı tarihlendirmeler de dikkate değerdir.

Hadisenin gerçekleştiği yerin, gerek dini gerekse arkeolojik kaynaklardaki anlatımlardan, Mezopotamya veya en azından Yakındoğu olarak ifade edilebilecek bir yer olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle arkeolojik kaynakların Sümer ve Babil kalıntıları olması, ayrıca dini kaynaklardan Kur'an-ı Kerim'de Nuh'un Gemisi'nin Cudi dağı üzerinde karaya oturduğunun ifade edilmesi; hadisenin geçtiği yerle ilgili dikkatlerin Mezopotamya'ya çevrilmesine neden olmuştur. Mezopotamya'nın bir parçası olan Ra'sü'l-Ayn ile ilgili Taberî'nin Hüd Suresi tefsirinde rivayet zinciri dâhilinde yer verdiği, üstelik gün vererek pekiştirdiği rivayet, elbette kayda değerdir. Bununla birlikte ilgili ayetin tefsiri için dile getirdiği "Aşure gününde Cudi Dağı'na oturmuştur" kaydı, her ne kadar coğrafi olarak Ra'sü'l-Ayn'e bir yakınlığı ifade ediyorsa da aynı müellifin başka nakilleri, bunun aksini göstermektedir. Gerek İbn Abbas'a gerekse Şa'bi'ye dayandırdığı rivayetlerinde olayın Ra'sü'l-Ayn'in dışında gerçekleştiği dile getirilmiş, hatta Şa'bi'nin rivayetine bakılacak olursa olay, Ra'sü'l-Ayn'de değil, kesin bir şekilde Kûfe'de gerçekleşmiştir. Konu hakkında rivayette bulunan diğer râviler de aşağı yukarı aynı merkezler üzerinde durmuş ve özellikle Rasü'l-Ayn ile Kûfe öne çıkarılmıştır. Bunun iki temel nedeninin olabileceği tahmin edilmektedir. Bunlardan ilki, Müslüman müelliflerinin -çoğu zaman yaptıkları gibi- birbirlerinin eserlerinden, isim zikretmeden nakil yapmış olmaları; ikincisi ise yukarıda Güneş'in de ifade ettiği gibi Ra'sü'l-Ayn'in "Biladü'ş-Şam"dan sayılması sebebiyle Kûfe-Şam rekabetinin bir tezahürü olarak ortaya çıktığı düşünülmektedir. Buna rağmen yukarıda dile getirilen bütün rivayetler değerlidir; ancak bunların bilimsel veya belgesel olarak ispatlanması gerektiği de bilinen bir husustur. İspat unsurlarının bir araya gelmemesi halinde ise burada ifade edilen rivayetlerin birer faraziye den ibaret kalacağı da açıktır.

Sonuç olarak "Tufan Hadisesi"nin gerçekleştiği yer ile ilgili belli bir merkezi tanımlamak şimdilik mümkün görünmemektedir. Buna rağmen lokal anlamda bir merkezi tanımlama yapıldığı takdirde, gerek tarihi ve arkeolojik buluntuların ortaya koymuş olduğu Mezopotamya odaklı bilgiler, gerekse dini kaynakların sunmuş olduğu ve özellikle "Fâre't-tennûr" ibaresinin ifade ettiği anlam ile Ra'sü'l-Ayn'in coğrafi yapısının karşılaştırılması neticesinde; olayın geçmiş olabileceği muhtemel merkezlerden birinin de Ra'sü'l-Ayn olması olasılığını doğurmaktadır. Ancak Oppenheim'in Ra'sü'l-Ayn yakınlarındaki (yaklaşık 2 kilometre uzaklıkta) Halaf kültür merkezinde yapmış olduğu kazılarla tufan olayının tahmin edilen oluş zamanının çok öncesine gitmiş olmasına rağmen (m.ö.6000) bu yönde herhangi bir sonuç bildirmemiş olması, Ra'sü'l-Ayn'le ilgili görüşlerde şüphe doğurmaktadır. Öte yandan olayın Ra'sü'l-Ayn'de geçtiğine dair görüş bildiren râvilerin de görgü

tanığı veya o döneme yakın herhangi bir kaynaktan alıntı yapmamış olmaları, bu yöndeki bilgilere şüphe düşürmektedir.

Kaynakça

- Abu'l-Ferec, Gregory (Bar Hebraeus). *Abû'l-Farac Tarihi*. Süryaniceden İngilizceye Çeviren: Ernest A. Wallis Budge, Türkçeye Çeviren: Ömer Rıza Doğrul. 2 cilt. Ankara: TTK, 1999.
- Bekrî, Abdullah b. Abdulaziz. *Mu'cem Me'stâcem min Esmâ'î'l-Bilâd ve'l-Mevâzi'*. Tahkik: Mustafa es-Sakkâ. Beyrut: Aleme'l-Kütüb, 1945.
- Budda, Hilmi Ömer. *Kurban ve Tufan Üzerine Makaleler*. Hazırlayan: Bekir Zakir Çoban. İstanbul: İnsan Yayınları, 2003.
- Bulduk, Abdulgani. *el-Cezire'nin Muhtasar Tarihi*. Yayına Hazırlayan: Mustafa Öztürk, İbrahim Yılmazçelik. Elazığ: Fırat Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Merkezi Yayınları, 2004.
- Çeçen, Salih. "Kutsal Kitaplar ve Çivi Yazılı Belgeler Işığında Cudi". *I. Uluslararası Mardin Sempozyumu Bildirileri* içinde, editörler: İ. Özcoşar, H. H. Güneş, 125-127. İstanbul: Mardin İhtisas Kütüphanesi Yayını, 2006.
- Eski Ahit*. Çeviren: Sim Renata Duru. İstanbul: Ar Klişecilik Matbaacılık, 1986.
- Fraser, J. Baille. *Mesopotamia and Assyria, From The Earliest Ages To The Present Time With Illustrations of Their Natural History*. Newyork: Harper and Brothers, Cliff-st., 1842.
- Gılgamış Destanı*, Çeviren: Teoman Duralı. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2014.
- Göyünç, Nejat. XVI. *Yüzyılda Mardin Sancağı*. Ankara: TTK, 1991.
- Günaltay, Şemsettin. *Yakınşark, Elam ve Mezopotamya*. Ankara: TTK, 1997.
- Güneş, Hüseyin. *İslam Tarihi Kaynaklarına Göre Nuh Tufanı ve Cudi Dağı*. Ankara: İlahiyat Yayınları, 2014.
- Hamevî, Yakut. *Mu'cemü'l-Büldân*. 5 cilt. Beyrut: Dâr Sâder, 1977.
- Herevî, Ebü'l-Hasan Ali b. Ebû Bekr. *el-İşârât ilâ Ma'rifeti'z-Ziyârât*. Tahkik: Ali Ömer, Kahire: Mektebetü's-Sekafetü'd-Diniyye, 2002.
- İbn Abdürabbih, Ahmed b. Muhammed el-Endelüsî. *el-'İkdü'l-Ferîd*. Tahkik: Abdülmecid et-Terhini. 9 cilt. Beyrut: Darü'l-Kütüb el-İlmiyye, 1983.
- İbn Cübeyr, Ebü'l-Hüseyin Muhammed b. Ahmed el-Endelüsî. *Rihletü İbn Cübeyr*. Beyrut: Dâr Sâder, ts.
- İbn Havkal, Ebü'l-Kâsım Muhammed b. Ali en-Nasibî. *Sûretü'l-Arz*. Beyrut: Menşurat Dâr Mektebetü'l-Hayat, 1992.
- İbn Hurdezbih, Ebü'l-Kasım Abdullah b. Abdullah. *el-Mesâlik ve'l-Memâlik*. Leiden: Brill Matbaası, 1882.
- İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâil b. Şihâbiddîn Ömer. *el-Bidâye ve'n-Nihâye*. Çeviren: Mehmet Keskin. 14 cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1994.
- İbn Manzûr, Muhammed İbn Mükerrrem. *Lisânü'l-Arab*. Tahkik: Muhammed Abdulvahab, Muhammed es-Sâdik el-Abidî. 18 cilt. Beyrut: *Daru İhyai't-Turasi'l-Arabi*, 1999.
- İbn Manzûr, Muhammed İbn Mükerrrem. *Muhtasaru Târîhi Dımaşş*. Tahkik: Ahmet Ratib Hammuş, Muhammed Naci el-Ömer. 29 cilt. Şam: Dârü'l-fikr, 1989.
- İbn Şeddad, "Cizre Tarihi". Çeviren: Hüseyin Güneş. Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi *Dergisi* 3 (2011): 135-150.
- İbnü'l-Adîm, Kemâlüddîn. *Buğyetü't-Taleb fî Târîhi Haleb*. Takdim: Suheyl Zakkâr. Beyrut: Darü'l-Fikr, 1988.
- İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec Cemaleddin Abdurrahman b. Ali. *el-Muntazam fî Târîhi'l-Mülûk*

- ve'l-Ümem. Tahkik: Muhammed Abdulkadir Ata, Mustafa Abdulkadir Ata. 18 cilt. Beyrut: Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1992.
- İbnü'l-Esir, Ali b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî. *el-Kâmil fi't-Târih*. Çeviren: Abdullah Köşe. 12 cilt. İstanbul: Bahar Yayınları, ts.
- İncil, İstanbul: Yeni Yaşam Yayınları, 2005.
- İstahri, Ebû İshâk İbrâhîm b. Muhammed el-Fârisî. *el-Mesâlik ve'l-Memalik*. Beyrut: Dâr Sâder, 1927.
- İzgi, Cevat. "Ebû'l-Hasen Takıyyüddin Ali b. Ebi Bekr b. Ali el-Herevî el-Mevsilî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 17: 221-222. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Karamânî, Ahmed b. Yûsuf. *Ahbârü'd-Düvel ve Âsârü'l-Üvel fi't-Târih*. Tahkik: Ahmet el-Hatit, Fehmi Sa'd. Beyrut: Âleme'l-Kütüb, 1992.
- Kazvîni, Zekerîyyâ b. Muhammed. *Âsârü'l-Bilâd ve Ahbârü'l-İbâd*. Beyrut: Dâr Sâder, ts.
- Layard, Austen Henry. *Ninova ve Kalıntıları*. Çeviren: Zafer Aşar. İstanbul: Avesta Yayınları, 2000.
- Le Strange, *Büldânü'l-Hilâfeti'sh-Şarkıyye*. Arapçaya Çeviren: Beşir Fransis-Gorgis Avvad. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1985.
- Lissner, Ivar. *Uygurluk Tarihi*. Çeviren: Adli Moran. İstanbul: Nokta Kitap, 2006.
- Makdisî, Mutahhar b. Tâhir. *Kitâbü'l-Bed' ve't-Târih*. 6 cilt. Yy.: Mektebetü's-Sakafe ve'd-Diniyye, ts.
- Makdisî, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed el-Bennâ. *Ahsenü't-Tekâsim fi Ma'rifeti'l-Ekâlîm*. Leiden: Dâr Sâder, 1906.
- Memiş, Ekrem. *Eskiçağda Mezopotamya*. Ankara: Ekin Basım Yayın, 2007.
- Mes'ûdî, Ali b. Hüseyin. *et-Tenbih ve'l-İsrâf*. Leiden, Beyrut: Dâr Sâder-Bril Matbaası, 1893.
- Oppenheim, Max von. *Tell Halaf (A New Culture in Oldest Mesopotamia)*. İngilizceye Çeviren: Gerald Wheeler. Printed In Great Britain By Robert Maclehose And Co. Ltd. The University Press, Clascow, ts.
- Özdoğan, Emre. *Tanrı Dağlarındaki Sır Nuh'un Gemisi*. İstanbul: Çatı Yayıncılık, 2008.
- Özfirat, Aynur. *Eskiçağda Harran*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, ts.
- Roaf, Michael. *Atlaslı Büyük Uygurluk Ansiklopedisi-Mezopotamya ve Eski Yakındoğu*. 9 cilt. Çeviren: Zühal Kılıç. İstanbul: İletişim Yayınları, 1996.
- Ronan, Colin. *Bilim Tarihi*. Çeviri: E. İhsanoğlu, Feza Gunerun, Editör: E. Türkcan. Ankara: Tübitak Yayınları, 2003.
- Ryan, William, Walter Pitman. *Nuh Tufanı (Tarihi Değiştiren Olaya İlişkin Yeni Bilimsel Keşifler)*. Çeviri: Dursun Bayrak. Ankara: Arkadaş Yayınları, 2003.
- Sami, Şemseddin. *Kamusu'l-A'lam*. Ankara: Kaşgar Neşriyat, 1996.
- Sarıkoçlu, Ekrem. "Kur'an ve Arkeoloji Işığında Hz. Nuh ve Tufan Olayına Yeni Bir Yaklaşım". *İslam Araştırmaları Dergisi* 1-4 (1996).
- Sebastien de Courtois. *Süryaniler*. Çeviren: Ersel Topraktepe. Ankara: YKY Yayınları, 2014.
- Şenel, Alâeddin. *İlkel Topluluktan Uygur Topluma*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2001.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerir. *Tarihü'r-Rusûl ve'l-Mülûk*. Tahkik: Muhammed Ebu'l-Fazl İbrahim. 11 cilt. Kahire: Daru'l-Maarif, 1964.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerir. *Tefsîri't-Taberî*. Tahkik: Muhammed Mahmud Şakir. 26 cilt. Kahire: Mektebet İbn Teymiyye, ts.
- Tanilli, Server. *Yüzyılların Gerçeği ve Mirası*. İstanbul: Say Yayınları, 1984.
- Zha, Mşiha. *Erbil Vakayinamesi*. Çeviren: Erol Sever. İstanbul: Yaba Yayınları, 2002.
- <http://www.yabeyruth.com/pages/index905m.htm> Erişim 31.07.2012.
- <http://www.wata.cc/forums/archive/index.php/t-48073.html> Erişim 25.3.2013.